

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na temelju članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 15. do 17. srpnja 2008. godine, donijelo je

ODLUKU

I.

Povijesna građevina – Vatrogasna kasarna u Sarajevu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik nalazi se na prostoru označenom kao k.č. 884/1 (novi premjer), posjedovni list broj 1793, što odgovara k.č. 11 i 67 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 13, k.č. 60 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 16, k.o. Sarajevo, Centar i k.č. 884/2 (novi premjer), posjedovni list broj 2407, što odgovara k.č. 26 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 15, k.č. 78 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 12, općina Centar, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljenog u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", broj 2/02, 27/02, 6/04 i 51/08).

II.

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, znanstvene, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Povjerenstvo) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati financijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III.

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite, koje se odnose na prostor definiran u točki I. stavak 2. ove odluke:

- dopušteni su konzervatorsko-restauratorski radovi, radovi tekućeg održavanja, ograničeni obim radova adaptacije suvremenim zahtjevima funkcije objekta, kao i radovi koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva

- nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na razini Federacije Bosne i Hercegovine;
- prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova na objektu, potrebno je izvršiti detaljno snimanje stanja (arhitektonski i drugi snimci), te istraživačke radove koji će obuhvatiti analizu građevinskog materijala i vrstu i ton boja vanjskih zidova fasade;
 - projekt konzervatorsko-restauratorskih radova mora biti utemeljen na metodološkom pristupu koji će biti usmjeren na zaštitu povijesnih vrijednosti objekta;
 - neophodno je restaurirati izvorni izgled objekta u pogledu obrade arhitektonskih detalja, boje zidova, tretmana fasada, konstrukcije objekta i nagiba krova, te vrste krovnog pokrivača, i nije dopuštena promjena stilskih karakteristika uklanjanjem ili dodavanjem pojedinih dekorativnih elemenata i arhitektonskih detalja (kamene i druge plastike – nadvratnika, vijenaca i sl.);
 - prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova koristiti izvorne materijale, izvorne metode, obrade materijala i vezne elemente u što je moguće većoj mjeri;
 - izvršiti zamjenu dotrajalih i oštećenih elemenata krovne konstrukcije i pokrova;
 - izvršiti zamjenu dotrajalih horizontalnih i vertikalnih odvoda oborinske vode sa krovnih površina;
 - izvršiti zamjenu PVC i druge bravarije drvenom stolarijom, urađenom u skladu sa podacima o izvornim otvorima;
 - u unutrašnjem dvorištu nije dopušteno podizanje objekata privremenog karaktera;
 - prilikom sanacije oštećenja u enterijeru, očuvati njegov autentični izgled u najvećoj mogućoj mjeri.

IV.

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski spisi koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V.

Svatko, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI.

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u toč. II. – V. ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII.

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Povjerenstva (<http://www.aneks8Povjerenstvo.com.ba>).

VIII.

Prema članku V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Povjerenstva su konačne.

IX.

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Povjerenstvo je donijelo u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedateljka Povjerenstva

Ljiljana Ševo

Broj: 02-02-164/08-8
16. srpanj 2008. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I. – UVOD

Na temelju članka 2. stavak 1. Zakona o provedbi odluka Povjerenstva za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljenog u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika proglasilo nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V. i VI. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Povjerenstvo ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za to dobro podnesen zahtjev.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika donijelo je odluku o stavljanju Vatrogasne kasarne u Sarajevu na Privremenu listu nacionalnih spomenika u sklopu „Gradske ambijentalne cjeline Sarajeva“, pod rednim brojem 546.

U skladu sa odredbama Zakona, a na temelju članka V. stavka 4. Aneksa 8. i članka 35. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, Povjerenstvo je pristupilo provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II. – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra,
- sadašnje stanje i namjenu dobra, uključujući opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- povijesnu, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na temelju uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Povijesna građevina Vatrogasne kasarne sa pripadajućim unutrašnjim dvorištem se nalazi u centralnom dijelu grada Sarajeva, poznatom po nazivu Skenderija, u južnom nizu Ulice Hamdije Kreševljakovića¹ na kutu sa Ulicom Fehima efendije Čurčića.

Istočno, na ovaj objekt se nadovezuje stambena zgrada katnosti P+2, građena šezdesetih godina 20. stoljeća. Južno se nadovezuje stambena zgrada, građena osamdesetih godina 20. stoljeća, katnosti P+5+potkrovlje.

¹ Od 1931. godine do zadnjeg rata u BiH ova ulica je nosila naziv Dobrovoljačka. Prethodno se zvala Terezija. (A. Bejtić, Ulice i trgovi Sarajeva, str. 141., Svjetlost, Sarajevo, 1973.)

Zapadno, na suprotnoj strani Ulice Fehima efendije Čurčića, se nalazi stambeni objekt, katnosti P+2 iz austrougarskog perioda.

Nacionalni spomenik nalazi se na zemljištu označenom kao k.č. 884/1, p.l. 1793 (novi premjer), k.č. 11, 67 (stari premjer), mahala CXXVIII, z.k. izvadak broj 13 i k.č. 60 (stari premjer), mahala CXXVIII, z.k. izvadak broj 16, k.o. Sarajevo, Centar, državna svojina, i k.č. 884/2, p.l. 2407 (novi premjer), k.č. 26 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 15, p.l. 2407 (novi premjer), mješovito vlasništvo, k.č. 78 (stari premjer), mahala CXXVIII, k.o. Sarajevo, Centar, z.k. izvadak broj 12, općina Centar, Federacija BiH, Bosna i Hercegovina.

Povijesni podaci

Vatrogasna kasarna predstavlja jedno od najznačajnijih ostvarenja arhitekta Josipa Pospišila u Sarajevu. Ova povijesna građevina je projektirana 1912. godine, a realizirana je 1913. godine. Autor projekta u članku pod nazivom "Aus bosnischer Praxis", objavljenom 5. siječnja 1912. godine u stručnom časopisu *Der Bautechniker*, XXXII, u Beču, objavljuje više svojih projekata², i među njima, prvi put, perspektivni prikaz buduće zgrade Vatrogasne kasarne³.

Projektirani program je formiran na temelju srednjoeuropskog iskustva u projektiranju ovakve vrste zgrada, a realiziran je u vrlo kratkom vremenskom roku⁴.

Radi prikupljanja podataka o modernim vatrogasnim kasarnama, tadašnji zapovjednik vatrogasne čete Alija efendija Lutvo, prije izgradnje samog objekta, putovao je po velikim gradovima Monarhije⁵.

Izgradnji objekta Vatrogasne kasarne prethodilo je formiranje Stalne vatrogasne čete za grad Sarajevo, koja je formirana 8. ožujka 1883. godine⁶.

Za prvog komandanta je izabran Huršid Terzinski. Nakon njega dužnost preuzima dotadašnji podzapovjednik Gradske vatrogasne čete u Mostaru, Alija Lutvo.

Kada je 30. siječnja 1884. godine na Bistriku izgorjela zgrada u kojoj je bila smještena Finansijska uprava, sačuvana građa je poslužila Stalnoj vatrogasnoj četi za grad Sarajevo da, uz spremište u Tereziji ulici (današnja Ulica Hamdije Kreševljakovića) dozida privremenu Vatrogasnu kasarnu za smještaj ljudstva, a uz

² U istom članku objavljen je i projekt Hadim Ali-pašinog vakufa, koji je proglašen nacionalnim spomenikom na sjednici Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, održanoj u rujnu mjesecu 2007. godine u Sarajevu. Ovim projektima Josip Pospišil potcrtava svoje interesiranje za stilsko eksperimentiranje blisko bosanskom slogu i secesiji.

³ M. Hrasnica, Arhitekt Josip Pospišil – život i djelo, str. 161., Acta Architectonica et Urbanistica, Sarajevo, 2003.

⁴ M. Hrasnica, Arhitekt Josip Pospišil – život i djelo, str. 160., Acta Architectonica et Urbanistica, Sarajevo, 2003.

⁵ I. Krzović, Secesija u arhitekturi Bosne i Hercegovine, str. 251., tačka 12., Neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, 1988.

⁶ Potreba za formiranjem Stalne vatrogasne čete se ukazala nakon što je bilo jasno da Dobrovoljno vatrogasno društvo formirano krajem 1879. godine nije bilo u stanju odgovoriti na sve veće izazove koji su se stajljali pred vatrogasce. U požaru koji je 23. srpnja 1881. godine izbio u uskoj Bagašića ulici prema Carevoj džamiji, vojni vatrogasci su odmah došli na lice mjesta i lokalizirali požar, dok su dobrovoljci znatno kasnili i neznatno doprinijeli gašenju. Ubrzo nakon ovog događaja, Dobrovoljno vatrogasno društvo se raspalo. (J. Bakrač, Sto godina vatrogastva BiH, 1879-1979, str. 180. i 181., Borac, Travnik, 1979.)

nju i požarnu kulu za osmatranje požara. Od tada, Sarajevo je imalo dvije požarne kule: jednu na vojnoj kasarni i drugu na Tereziji⁷.

Ubrzo se pokazalo da privremena Vatrogasna kasarna ne može biti trajno rješenje. Provizorna zgrada nije predstavljala adekvatan odgovor za smještanje ljudstva i materijala, pa je sve to predstavljalo smetnju za uspješan rad vatrogasaca.

Međutim, tek uoči I. svjetskog rata, gradnja moderne vatrogasne kasarne je ušla u plan velikih općinskih investicija. U istoj ulici otkupljeno je građevinsko zemljište na kojem će se kasnije izgraditi Vatrogasna kasarna. Poslije raspisanog natječaja od strane općine, izvođenje građevinskih radova je povjereno poduzeću „Union Baugersellschaft“. Vodovodne instalacije je izvelo građevinsko odjeljenje Općine, a uređaje za centralno grijanje jedno bečko društvo.

Projekt Josipa Pospišila je na kraju urađen po uzoru na jednu vatrogasnu kasarnu u bečkom kotaru, i predviđao je spremište za sprave i materijale, spavaonice i druge prostorije. Istočno od objekta stvoren je prostor namijenjen vatrogasnim vježbama.

Između Terezije ulice i Mutnog potoka, za potrebe građenja objekta probijena je i poprečna ulica, danas Ulica Fehima efendije Čurčića, a ukupna cijena investicije je iznosila 444.617 kruna⁸.

Građevinski radovi su završeni početkom svibnja 1913. godine, za načelnikovanja Fehima efendije Čurčića, dr. Nikole Mandića i Riste H. Damjanovića⁹, a zgrada je ubrzo puštena u normalan rad.

Od 1. lipnja 1913. godine u upotrebu su pušteni javno-požarni automati, koji su bili tako podešeni da je požar objavljivan pritiskom na dugme koje se nalazilo pod staklom automata. Tada su se u Vatrogasnoj kasarni otvarala sva vrata na električni pogon, zazvonila bi sva zvona na uzbunu i upalile bi se sve svjetiljke.

Iz spavaonice sa prvog kata bi se spuštali vatrogasci u spremište povezano sa štalom za deset konja. Troškovi izrade sustava požarnih automata stajali su općinu 50.000 kruna.

Gradska vatrogasna četa, koja je bila smještena u Vatrogasnoj kasarni, je djelovala po novim pravilima, ustanovljenim 16. svibnja 1912. godine od strane Zemaljske vlade. Vatrogasna četa je tretirana kao družina sa vojnim ustrojstvom i disciplinom. Četa se nalazila u sastavu Gradskog poglavarstva i s njom su upravljali zapovjednik i podzapovjednik.

Tokom I. svjetskog rata, Vatrogasna četa se gotovo raspala, a objekt je bio zapušten.

U periodu između dva svjetska rata, vlasti Kraljevine SHS/Jugoslavije su zanemarile ovu službu i održavanje samog objekta. Prihodi vatrogasaca su bili vrlo mali, a njihov status je bio nezavidan. Objekt nije redovno održavan, a vlast se nije brinula o tehničkom unapređenju ili barem održavanju objekta i službe. Za potvrdu ove teze može poslužiti podatak da je tek 1930. godine Vatrogasna četa dobila svoje prvo vatrogasno motorno vozilo¹⁰, koje je garažirano u remizi Vatrogasne kasarne.

⁷ Za osmatranje požara, kule nisu bile posebno praktične, pa je općina 1885. godine nabavila četiri telefona i tako povezala Žutu tabiju, Belediju, Veliku kasarnu i objekt Vatrogasne čete u Tereziji. (J. Bakrač, Sto godina vatrogastva BiH, 1879-1979, str. 181. i 182., Borac, Travnik, 1979.)

⁸ J. Bakrač: Sto godina vatrogastva BiH, 1879-1979, str. 182., Borac, Travnik, 1979.

⁹ Na kamenoj ploči, koja se nalazi na sjevernoj strani zapadne fasade, nalaze se imena sve trojice, a upisana je 1912. godina, mada je objekt završen 1913. godine.

¹⁰ Ovo otvoreno vozilo je moglo primiti nekoliko vatrogasaca i dvije pumpe, što je omogućavalo da se upotrijebi voda iz bunara ili rijeka. Sljedeće vozilo sa rezervoarom od 400 litara i zatvorenim sjedištima za vatrogasce je poručeno 1940. godine od čuvene firme „Magirus“. Vozilo je ušlo u upotrebu tek 1942. godine. Ovo vozilo je do 1979. godine bilo u upotrebi u sklopu Dobrovoljnog vatrogasnog

Sve do 1948. godine u sastavu Vatrogasne čete u Sarajevu nalazila su se samo dva motorna vozila, a okosnicu su predstavljala kola sa konjskom vučom.

Konjska vuča i štale u okviru Vatrogasne kasarne su definitivno izbačeni iz upotrebe tek 1948. godine.

Tokom druge polovice 20. stoljeća, tehnička razina opremljenosti je rasla, i u Vatrogasnoj kasarni je 1979. godine bilo smješteno ukupno 29 vatrogasnih motornih vozila, prethodno su štale adaptirane u garderobe za vatrogasce, a unutrašnje dvorište i sama zgrada su korišteni za vatrogasne vježbe. Vatrogasna kasarna je opremljena sa dispečerskom službom povezanom sa repetitorom na Trebeviću. Sve ove okolnosti su utjecale na to da Vatrogasna kasarna i Vatrogasna brigada smještena u njoj zauzmu istaknuto mjesto u gradu i osiguraju zavidnu protivpožarnu zaštitu.

Kako je rasla razina tehničke opremljenosti, rastao je i broj samih vatrogasaca. Stoga je, šezdesetih godina 20. stoljeća, donesena odluka o proširenju Vatrogasne kasarne. Duž Ulice Hamdije Kreševljakovića, istočno od povijesne građevine, podignuta su dva suvremena objekta, gdje su se na katovima nalazile stambene jedinice, a u prizemlju su smještene vatrogasne garaže.

Tokom rata u BiH (period 1992.-1995.), Vatrogasna kasarna je bila izložena artiljerijskoj paljbi, ali izuzev ograničenih oštećenja pokrova i fasada, nisu zabilježena teža oštećenja objekta. U ovim složenim okolnostima, Vatrogasna kasarna je pružala sve neophodne preduvjete za rad vatrogasaca.

U periodu nakon 1995. godine, izvršeni su radovi redovnog održavanja i ograničeni restauratorsko-konzervatorski radovi na objektu Vatrogasne kasarne u režiji samih vatrogasaca, i stvoreni su tehnički uvjeti za nesmetan rad vatrogasne brigade.

2. Opis dobra

Povijesna građevina Vatrogasna kasarna u Sarajevu predstavlja kutovnicu nastalu na križanju ulica Hamdije Kreševljakovića i Fehima efendije Čurčića. U tlocrtu, objekt je građen u obliku slova „L“, a na južnoj strani prema unutrašnjem dvorištu se nalazi dodatno krilo približno pravokutnog oblika.

Sjeverna stranica objekta, usmjerena ka ulici Skenderija, je dužine od 17,85 m, a dužina zapadnog pročelja, usmjerenog ka Ulici Fehima efendije Čurčića, iznosi 39,70 m. Širina zapadnog krila iznosi 16,05 m, sjevernog krila 11,75 m.

Dužina južnog krila, katnosti P+1, usmjerenog prema unutrašnjem dvorištu, iznosi 16,30 m, širina iznosi 7,05 m, a njegova visina iznosi 9,00 m. Na istočnom kraju južnog krila se nalazi osmatračnica, katnosti P+3, trapezastog oblika, širine 5,80 m i ukupne visine od 18,90 m.

Najviša katnost ostatka objekta iznosi P+2 kata + potkrovlje, a u sklopu objekta se nalazi prostran podrumski prostor.

Ulaz u objekt se nalazi na južnoj strani zapadnog bloka i usmjeren je ka Ulici Fehima efendije Čurčića. Ulazni portal je trodijelni metalni portal suvremene izrade, dimenzija 240 cm x 360 cm.

Iz ulaznog portala pristupa se izduženom hodniku¹¹, širine 260 cm i dužine od 31,90 m. Sa južne strane hodnika se nalazi portirnica i spremište¹², dvokrako

društva „Turbe“, Travnik. (J. Bakrač, Sto godina vatrogastva BiH, 1879-1979, str. 182., Borac, Travnik, 1979.)

¹¹ Originalno, ovaj hol je predstavljao ulaz za kola na konjsku vuču.

kameno stubište, ukupne širine od 280 cm, kao i pomoćne prostorije, koje su originalno bili zahodi, prostorije za kočijaše i prostorije za pranje cijevi¹³. U produžetku se nalazi prizemni dio osmatračnice, koji je povezan sa prostorijom za pranje cijevi. Između originalnih kružnih metalnih stuba unutar osmatračnice, poluprečnika od 60 cm, i prostorije za pranje cijevi, nalazi se trokutasti prostor, visine 18,00 m. Ovaj prostor je namijenjen sušenju vatrogasnih cijevi, i njegova funkcija je nepromijenjena od izgradnje objekta. Pomoću kružnog stubišta penje se na vrh osmatračnice, odakle je omogućeno osmatranje, ali i postavljanje dugih vatrogasnih cijevi namijenjenih sušenju. Uz pomoć ovog stubišta omogućen je i pristup svakoj od tri gornje razine osmatračnice, kao i otvorenom platou na vrhu.

Sjeveroistočna strana prizemlja osmatračnice je povezana sa unutrašnjim dvorištem otvorom, dimenzija 360 cm x 350 cm. Ovaj prolaz je povezivao unutrašnje dvorište sa dugim holom, na čijem se kraju nalazio ulaz za kola, a koji danas predstavlja glavni ulaz iz Ulice efendije Čurčića.

Sjeverna strana hodnika je povezana sa unutrašnjim dvorištem sa četiri lučno završena otvora, širine 3,00 m i visine od 3,60 m.

Na istoj strani hodnika se nalazi remiza¹⁴, koja je originalno bila predviđena za kola na konjsku vuču, a danas se tu nalaze suvremena vatrogasna vozila. Dimenzije remize usmjerene ka Ulici Fehima efendije Čurčića iznose 22,50 m x 10,30 m. Ovaj prostor je povezan sa ulicom uz pomoć pet otvora, širine od 3,00 m.

Između remize usmjerene ka Ulici Fehima efendije Čurčića i unutrašnjeg dvorišta na istoku se nalazi prostor koji je originalno služio kao staja za konje, dimenzija 4,10 m x 22,50 m. Danas se u ovom prostoru nalazi garderoba za vatrogasce, sanitarije i druge pomoćne prostorije, kao i mehaničarske radionice namijenjene opravci motornih vozila.

Dimenzije remize, usmjerene ka Ulici Hamdije Kreševljakovića, iznose 12,50 m x 6,00 m, i ova remiza je povezana sa ulicom uz pomoć tri otvora, približnih dimenzija kao što su otvori usmjereni prema Ulici Fehima efendije Čurčića.

Na krajnjoj istočnoj strani iste remize se nalazi stubište, ukupnih dimenzija 250 cm x 600 cm, koje je fizički odvojeno od ostatka prizemlja originalnog dijela objekta¹⁵.

Unutrašnje dvorište¹⁶ objekta na istoku se nalazi između objekta Vatrogasne kasarne na zapadu i jugu, i objekata građenih tokom druge polovice 20. stoljeća na sjeveru i istoku. Dvorište je nepravilnog oblika, dužine 50,00 m i širine koja se kreće između 16,00 m i 26,00 m. Ulaz u unutrašnje dvorište je omogućen sa južne strane, i nalazi se tik uz visoki objekt osmatračnice. Na ovom ulazu se nalaze metalna rolo-vrata, dimenzija 6,00 m x 5,00 m, pokrivena limenom nadstrešnicom.

¹² Ovo spremište na krajnjoj južnoj strani objekta, širine 3,15 m, je originalno predstavljalo ured za telegrafistu.

¹³ Prostorija za pranje cijevi, gdje se nalazi veliko kameno korito, još i danas ima originalnu funkciju.

¹⁴ garaža motornih vozila odakle vatrogasna kola kreću na intervenciju

¹⁵ Ovo stubište je danas odvojeno od izvornog objekta, i služi kao stubište stambenog objekta izgrađenog šezdesetih godina 20. stoljeća. Komunikacija stubišta i izvornog objekta je omogućena preko ravne terase koja se nalazi na drugom katu.

¹⁶ U unutrašnjem dvorištu se nalazio mesdžid Abdulhalim-age na Mutnom potoku, sagrađen između 1528. i 1540. godine. Na prvi pogled bio je ačik, što znači otvoren sa svih strana. Skromno je građen, imao je drveni minaret sa prostranim haremom. Abdulhalim, po kojem mesdžid nosi ime, bio je upravitelj dvora bosanskog sandžak-bega Skender-paše. Mesdžid je uklonjen sredinom 20. stoljeća, neposredno pred gradnju istočnog bloka koji se nalazi u Ulici Hamdije Kreševljakovića. (Mesud Sarić, Kako je urbanistički uragan dohak'o sarajevskoj zelenoj dolini, str. 93, Biblioteka Hamdija Kreševljaković, Sarajevo, 2007.)

Ovaj ulaz povezuje unutrašnje dvorište sa unutrašnjim dvorištem susjednog južnog objekta, a ovo dvorište je, dalje preko pasaža koji prolazi kroz susjedni objekt, povezano sa Ulicom Fehima efendije Čurčića.

U dvorištu se nalazi benzinska crpka za vatrogasna vozila, pomoćni objekt na sjeveru, dimenzija 4,50 m x 26,00 m, sa provizornom nadstrešnicom¹⁷ za vozila, dimenzija 13,00 m x 3,50 m, i prostor namijenjen za pranje voznog parka¹⁸.

Na jugozapadnoj strani dvorišta se nalaze originalne kamene stube koje povezuju dvorište i **podrumske prostorije**.

Podrumske prostorije su izrazito zapuštene i neodržavane. Danas služe kao priručno skladište. Tokom druge polovice 20. stoljeća, u podrumu se nalazila kotlovnica, čiji je rad obustavljen, jer je Vatrogasna kasarna danas priključena na obližnju kotlovnicu, koja opslužuje i susjedne stambene objekte. Iz originalnih nacrti se može zaključiti da su podrumski prozori usmjereni ka Ulici Fehima efendije Čurčića služili za utovar ćumura. Ostale prostorije su originalno imale funkciju skladišta i radiona. Sjeverni dio podruma usmjeren ka Ulici Hamdije Kreševljakovića je služio kao podrumsko skladište komandanta Vatrogasne kasarne. Ovaj dio podruma je priljubljen uz istočno stubište usmjerenom ka istoj ulici. Stan komandanta Vatrogasne kasarne u originalnoj dispoziciji se nalazio na drugom katu, i ovim stubama je bio povezan sa podrumom.

Prvom katu Vatrogasne kasarne se pristupa dvokrakim kamenim stubištem, smještenim na južnoj strani objekta. Ukupna širina stubišta iznosi 280 cm, a dužina iznosi 350 cm, ne računajući 2 podesta čija širina iznosi po 125 cm. Stubište je povezano sa prostranim hodnikom koji ima oblik slova „L“. Širina hodnika iznosi 260 cm i 375 cm.

U južnom dijelu prvog kata se nalazi trpezarija, dimenzija 6,00 m x 7,00 m i priručna kuhinja¹⁹.

Na zapadnoj strani, prema Ulici Fehima efendije Čurčića, a iznad ulaznog dijela u prizemlju, nalaze se prostorije dispečerskog centra i uredi²⁰. Širina ovog poteza iznosi 6,50 m, a dužina odgovara polovici dužine zapadnog bloka (19,85 m).

Na istoj strani, ali sjeverno, nalazi se Velika sala, namijenjena predavanjima i sastancima. Opremljena je stolicama, tablom i video-opremom. Dimenzije ove sale iznose 13,41 m x 8,00 m. Iza ove sale, na samom kutu ulica Hamdije Kreševljakovića i Fehima efendije Čurčića nalazi se izdvojeni ured, širine od 6,44 m²¹.

¹⁷ Tokom mjeseca kolovoza, u vrijeme Filmskog festivala, ovo polifunkcionalno dvorište se pretvara u ljetno kino, i tada se ova nadstrešnica po potrebi demontira.

¹⁸ U originalnim nacrtima unutrašnjeg dvorišta projektanta Josipa Pospišila od 20. veljače 1912. godine, u istočnom dijelu je predviđen pomoćni objekt pravokutnog oblika, dimenzija 9,80 m x 4,20 m. Katnost objekta je iznosila P+1, a ukupna visina 6,10 m. Visina prizemlja je iznosila 3,00 m, a visina kata 1,85 m. U prizemnom dijelu veći dio objekta je bio predviđen za „remizu za kola“, a manji istočni dio za garažiranje „saona“. (Iz ovog nacrti je jasno da su vatrogasci u zimskim uvjetima za prijevoz ljudstva i tehničke opreme upotrebljavali saonice na konjsku vuču). Kat, koji je povezan jednokrakim stubama, s južne strane služio je kao sjenik za konje. Danas se na ovom mjestu ne nalazi ovaj pomoćni objekt i nije poznato kada je uklonjen, ali se pretpostavlja da je to učinjeno sredinom 20. stoljeća.

¹⁹ U originalnom nacrtu, vidljivo je da se na mjestu današnje blagovaone nalazila prostrana kuhinja sa odjelom za pranje. Na mjestu današnje kuhinje, uz same stube, nalazile su se kabine za vatrogasce.

²⁰ U originalnim nacrtima ove prostorije su samo djelomično imale funkciju ureda. Ovdje je bio predviđen ured za komandanta, i ured za njegovog zamjenika. Ostale prostorije su bile namijenjene za stražare, jedna prostorija je bila namijenjena kao bolesnička soba, a bila je predviđena i čitaona.

²¹ U originalnom nacrtu, ove dvije prostorije su bile povezane i predstavljale su spavaonice za vatrogasce. Kasnije su ove prostorije razdvojene, a veća prostorija, čija je originalna širina iznosila 10,30 m, je sužena za širinu hodnika, koja iznosi 1,25 m. Na ovom mjestu su se nalazile 3 originalne kabine, odakle su se vatrogasci mogli direktno spuštati niz šipku u prizemlje. Jedna od ovih kabina je

Prema Ulici Hamdije Kreševljakovića, na sjevernoj strani se nalazi još jedna kancelarija, dimenzija 6,00 m x 4,50 m. Do ove prostorije, prema istoku se nalazi sjeverno stubište²².

Na istočnoj strani, prema unutrašnjem dvorištu, se nalazi izdužena sala, dimenzija 12,70 m x 4,25 m, namijenjena predavanjima i teoretskoj obuci²³. Između ove sale i stubišta, usmjerenog ka Ulici Hamdije Kreševljakovića, nalazila se praonica²⁴, koja je danas pretvorena u hodnik. Ovim hodnikom se pristupa u objekt koji je izgrađen šezdesetih godina 20. stoljeća²⁵.

Drugom katu Vatrogasne kasarne se pristupa sa oba stubišta²⁶. U jugozapadnom dijelu drugog kata, dimenzija 10,00 m x 10,00 m, smještena je upravna kancelarija komandanta Vatrogasne kasarne, pomoćna kancelarija i pomoćni prostori²⁷.

Zapadni dio objekta je podijeljen na dva dijela: prvi dio usmjeren ka Ulici Fehima efendije Čurčića predstavlja stambeni prostor²⁸. Ukupne tlocrtne dimenzije ovog prostora iznose 17,00 m x 9,80 m. Ovdje se nalaze dva stana vatrogasaca i jedan stan namijenjen za goste. Drugi dio usmjeren ka unutrašnjem dvorištu predstavlja ravnu terasu²⁹, dimenzija 5,00 m x 17,70 m. Ravna terasa predstavlja pristupnu platformu za stanove, koji se nalaze na drugom katu. Ova terasa je pokrivena kamenim pločama suvremene izrade, debljine 5 cm i dimenzija 40 cm x 40 cm.

Sjevernim stubištem je omogućen direktan pristup u još dvije stambene jedinice³⁰. Prva se nalazi na sjeverozapadnoj strani objekta, na kutu ulica Fehima efendije Čurčića i Hamdije Kreševljakovića. Tlocrtne dimenzije ove stambene jedinice iznose 5,65 m x 9,50 m. Druga je usmjerena prema unutrašnjem dvorištu i predstavlja garsonjeru površine od oko 20 m².

Južnim stepeništem je omogućen pristup i drugoj terasi, koja se nalazi iznad južnog dijela objekta, dimenzija 16,30 m x 6,00 m. Na ovu terasu je početkom 21. stoljeća postavljen limeni pokrov.

prebačena u novi objekt, izgrađen prema istoku, a sačuvana je jedna originalna kabina na originalnom mjestu u predprostoru nekadašnje spavaone, čija širina iznosi 3,75 m. Iz hodnika se danas ulazi i u izdvojenu kancelariju koja je bila dio spavaone.

²² Ovo stubište je fizički odvojeno od prvog kata, i služi za komunikaciju između drugog kata i prizemlja.

²³ Pored nje se nalazi uredski prostor, dimenzija 5,00 m x 4,25 m. Originalno, ove prostorije su bile spojene i predstavljale su veliku trpezariju.

²⁴ Južni dio nekadašnje praonice danas je izdvojen, i u njega su smještene sanitarije.

²⁵ U ovom objektu, tlocrtnih dimenzija 12,00 m x 14,00 m, na prvom katu su smještene dvije spavaone za vatrogasce. U prizemlju se nalaze dodatne vatrogasne garaže, a na katovima stanovi. Ovaj suvremeni objekt nema neovisno stubište, već koristi stubište koje je originalno pripadalo objektu Vatrogasne kasarne. Sljedeća zgrada istog niza prema istoku je građena u istom periodu. U prizemlju ove zgrade se nalaze dodatne garaže vatrogasaca, a na katu stanovi, s tim da su oni povezani sa Ulicom Hamdije Kreševljakovića neovisnim stubištem.

²⁶ Južno stubište završava na drugom katu, za razliku od stubišta na sjeveru, usmjerenog prema Ulici Hamdije Kreševljakovića, koje seže do tavanškog dijela objekta.

²⁷ Ovaj prostor je u originalnom nacrtu predstavljao stambenu jedinicu.

²⁸ U originalnom nacrtu ovaj prostor je bio podijeljen na dva dijela. Centralnom dijelu se pristupalo južnim stubištem i tu su se nalazile obrtničke radione: krojačnica, cipelarnica i druge radione, sve za potrebe opremanja vatrogasaca. U sjeverozapadnom dijelu se nalazila stambena jedinica za komandanta Vatrogasne kasarne, kojoj se pristupalo sjevernim stubištem.

²⁹ Ova terasa je predstavljala pristupnu platformu radionicama i stanu na južnoj strani. Terasi se pristupalo samo sa južnog stubišta. Pristup sjevernom stubištu je otvoren u drugoj polovici 20. stoljeća, tako što je izmijenjena originalna dispozicija sjeverne stambene jedinice.

³⁰ Pored ove dvije stambene jedinice iz originalnog objekta, moguć je pristup još jednoj stambenoj jedinici iz susjednog istočnog objekta iz druge polovine 20. stoljeća.

Potkrovlju Vatrogasne kasarne se pristupa isključivo sjevernim stubištem. U potkrovlju se ponavlja raspored sa drugog kata: na istoku se nalazi potkrovni stan u pripremi koji pripada susjednom objektu³¹. Iznad garsonjere sa drugog kata, koja je usmjerena ka unutrašnjem dvorištu, se nalazi sličan potkrovni stambeni prostor. Iznad stambenih jedinica na zapadnoj strani i prostora koji koristi komanda Vatrogasne brigade na drugom katu nalazi se neuređen tavanski prostor, ukupnih tlocrtnih dimenzija 11,30 m x 39,70 m. Ovaj prostor je podijeljen na dva jednaka dijela poprečnim armiranobetonskim³² protivpožarnim zidom, debljine od 25 cm. U srednjem dijelu zida nalaze se crna metalna vrata³³, dimenzija 100 cm x 205 cm. Protivpožarni zid, dug 11,30 m, koji leži u smjeru istok – zapad, je ukrućen sa dvije kose armiranobetonske grede, postavljene u smjeru sjever – jug.

Pod tavanice se sastoji od štuta i nabijene zemlje, a pokrov predstavlja crijep oslonjen na drvenu krovnu konstrukciju. U ovom prostoru su vidljivi ostaci cijevi, koje su bile dio nekadašnjeg neovisnog sustava za grijanje. Cjelokupni prostor tavana, uključujući konstrukciju, je veoma zapušten, a prijeti i opasnost od kolapsa dijelova konstrukcije.

Posmatrajući **fasade** sa ulice, glavni korpus objekta djeluje monolitno i snažno. Veliki otvori u prizemlju zgrade na zapadnoj i sjevernoj fasadi su posljedica novih konstruktivnih i funkcionalnih rješenja i materijala. Ovi otvori su odijeljeni snažnim vertikalnim stupcima od opeke, koji se protežu od prizemlja do krovne strehe, povezujući na taj način fasadne plohe i naglašavajući velike raspone iznad ulaznih vrata u prizemlju zgrade³⁴.

U centralnom dijelu **zapadne fasade**, u prizemlju se nalazi 5 garažnih otvora, veličine 300 cm x 360 cm, a na gornja dva kata se nalaze po 2 dvokrilna prozorska otvora iznad svakih vrata (ukupno 10 prozora po katu) sa nadsvjetlima, dimenzija 130 cm x 210 cm³⁵. Rasteri, koji se sastoje od garažnih vrata ispod i prozora na katovima, su odijeljeni vertikalnim stupcima od opeke, oslonjenim na visoke kamene postamente³⁶, širine od 150 cm. Stupci od opeke su istureni u odnosu na fasadnu ravan za 30 cm, i stubasto se spuštaju prema fasadnoj plohi. Iznad 3 centralna stupca na razini potkrovlja se nalaze dimnjaci.

Na južnoj strani iste fasade se nalazi glavni lučno završeni ulaz³⁷ u objekt, a u prizemlju se nalaze još 2 dvokrilna prozora, dimenzija 130 cm x 210 cm. Na gornja dva kata se nalaze po 3 dvokrilna prozora. Vertikalni stupci od opeke su uži u odnosu na ostale, i njihova širina iznosi 80 cm.

³¹ Radi se o objektu u Ulici Hamdije Kreševljakovića, koji je podignut šezdesetih godina 20. stoljeća i koji nema posebno stubište, već koristi sjeverno stubište Vatrogasne kasarne.

³² Sudeći po natpisima sa originalnih nacрта, konstruktivni sustav objekta je izgrađen od armiranog betona marke „portland“.

³³ Ova vrata su očito preteča suvremenih protivpožarnih vrata.

³⁴ Snažni parapeti iznad prizemlja, koji asociraju na kordonski vijenac, kao i dekoracije parapeta u vidu plitko profiliranih apstraktnih geometrijskih elemenata, idu u prilog činjenici da je projektant tražio oslonac u secesiji, a dijalog sa okolinom gradi uz pomoć karakterističnog krova, te drvenom osmatračnicom postavljenom na zapadnoj fasadi zgrade, građenoj po uzoru na divanhane tradicionalnih stambenih kuća. (M. Hrasnica, Arhitekt Jospi Pospišil – život i djelo, str. 161. i 162., Acta Architectonica et Urbanistica, Sarajevo, 2003.)

³⁵ Prozori na drugom katu su nešto niži i njihove dimenzije iznose 130 x 190 cm.

³⁶ Visina postamenata iznosi 200 cm.

³⁷ Glavni ulaz je naglašen okvirom od opeke na dvije razine. Širina prve razine iznosi 30 cm, a širina druge isturene razine iznosi 45 cm.

Na sjevernoj strani iste fasade, u donjoj zoni se nalazi kamena ploča, dimenzija 130 cm x 90 cm, sa natpisom: „*Sagrađeno godine 1912. Za načelnikovanja eff. Čurčića, dra Nikole Mandića i Riste H. Damjanovića*“.

Natpisi su na latinici, ćirilici i arapskom pismu, a uokvireni su kamenom širine 20 cm.

Iznad, na razini drugog kata, se nalazi drveni istak – osmatračnica, široka 250 cm, visoka 570 cm i isturena u odnosu na fasadu 90 cm. Na isturenoj plohi drvenog istaka, paralelnoj sa fasadnom plohom, se nalaze dva lučno završena otvora, dimenzija 60 cm x 100 cm. Na dvije bočne plohe se nalazi po jedan istovjetan lučni otvor. U donjoj zoni, ovaj istak³⁸ se stubasto spušta prema fasadi. Krov osmatračnice je trovodni i pokriven je limom.

Sjeverna fasada objekta predstavlja kompozicioni nastavak zapadne fasade. U prizemlju se nalaze tri garažna otvora, dimenzija 300 cm x 380 cm³⁹. Iznad svakih garažnih vrata se na oba kata nalaze po dva prozora istog oblika i dimenzija kao što su prozori na zapadnoj fasadi. Rasteri, koji se sastoje od garažnih vrata u prizemlju i po četiri prozorska otvora iznad, su odijeljeni istovjetnim opečnim stupcima kao što su stupci na zapadnoj fasadi. Na krajnjem istočnom dijelu ove fasade se nalazi lučno završeni stubišni ulaz, dimenzija 150 cm x 320 cm. Ulaz je definiran sa dva okvira od opeke. Prvi okvir je širine od 30 cm, a drugi istureni okvir je širine od 45 cm. Gornja, lučno završena zona portala je zatvorena, pa je dvokrilni ulazni portal pravokutnog oblika, dimenzija 150 cm x 250 cm. Iznad se nalaze dva stubišna prozora, dimenzija 130 cm x 210 cm, a iznad još jedan isti, širine i visine od 70 cm.

Dvorišna fasada zapadnog dijela objekta se sastoji iz dva dijela. Donji dio čini fasada prvog kata i prizemlja. Na prvom katu se nalazi 8 dvokrilnih prozora, dimenzija 130 cm x 210 cm. U prizemlju se nalazi ukupno 6 prozorskih otvora iste širine i visine, koja se kreće između 90 cm i 140 cm. Na sjevernoj strani, gdje je originalnim projektom predviđeno mjesto za dodatna 2 prozorska otvora, nalazi se pomoćni objekt, izgrađen u unutrašnjem dvorištu.

Gornji dio fasade je uvučen za dužinu terase, a na ovom dijelu fasade se nalaze vrata i prozori stambenih jedinica različitih dimenzija koji osovinski prate otvore sa donjeg dijela fasade.

Dvorišna fasada južnog dijela objekta se sastoji od prizemnog dijela i kata. U prizemlju se nalaze četiri lučno završena otvora⁴⁰, dimenzija 300 cm x 360 cm, koji su uokvireni opekama širine od 45 cm. Na razini prvog kata se nalazi 8 originalnih prozorskih otvora, čiji su oblik i dimenzije istovjetni sa prozorima koji se nalaze na prvom katu dvorišne fasade zapadnog dijela objekta.

Sjeveroistočna dvorišna fasada osmatračnice se sastoji od prizemnog dijela, gdje se nalazi jedini sačuvani originalni drveni portal, dimenzija 360 cm x 350 cm, i gornje fasadne plohe koja objedinjuje tri razine osmatračnice. Na svakoj razini se nalaze po tri lučno završena otvora, dimenzija 100 cm x 180 cm. Otvori su međusobno odijeljeni vertikalnim trakama od fasadnog maltera, širine 40 cm, a ostatak fasade je presvučen drvenom oblogom. Na vrhu se nalazi ravna terasa – osmatračnica, ograđena vertikalnim elementima od armiranog betona, širine 40 cm, između kojih se nalaze horizontalne metalne šipke.

³⁸ Rezbarija na istaku predstavlja primjer obrtnički vješto obrađenog drveta, sve inspirirano tradicijom.

³⁹ Ovi otvori su nešto viši u odnosu na one sa zapadne fasade zbog pada terena.

⁴⁰ Originalni portali su zamijenjeni bijelim pvc portalima.

Što se tiče **materijala i konstrukcije** upotrijebljenih za gradnju ovog objekta, očito je da se gradska uprava potrudila osigurati projektantu sve uvjete kako bi mogao upotrijebiti vrhunske konstruktivne materijale i tehnike tog doba.

Nosiva konstrukcija objekta je izrađena od armiranog betona. Izgled horizontalne konstrukcije podsjeća na suvremene objekte iz druge polovice 20. stoljeća. Jasno se uočavaju primarne i sekundarne nosive armiranobetonske grede raznih profila. U potkrovlju je izveden armiranobetonski nosivi zid, a tu su smještena i metalna vrata, preteča protivpožarnih vrata.

Ostali zidovi su izvedeni od kamena ili opeke.

Stubišta su izvedena na klasičan način za ovaj graditeljski period, dakle, izvedena su konzolno i od kamena. Ograde stubišta su od kovanog željeza, a rukohvati su drveni.

Vanjski portali su uokvireni fasadnom opekom.

Originalni portali su bili drveni, ali su uglavnom⁴¹ zamijenjeni metalnim rol vratima ili bijelim pvc profilima, krajem 20. stoljeća.

Originalni prozori su bili drveni, i djelomično su sačuvani na objektu. Posebno se ovo odnosi na zapadnu i sjevernu fasadu.

Originalni pod spavaonica i kancelarija je bio drveni, a podovi hodnika su bili kameni. Ovi podovi su vremenom zamijenjeni vinas pločicama.

Kamena podloga remize je asfaltirana, a kameni pod dugog ulaznog hola je obložen pločama od vještačkog kamena. Stubišni sokl južnog stubišta je tokom druge polovice 20. stoljeća obložen keramičkim pločicama.

Na ravnoj terasi zapadnog bloka postavljene su kamene ploče, a ravna terasa južnog bloka je obložena limom.

Pokrov objekta je od crijepa, a konstrukcija krova drvena.

Konstrukcija osmatračnice je armiranobetonska, a na sjeverozapadnoj strani se nalazi originalni drveni portal.

Debljina nosivih zidova se mijenja u odnosu na položaj u objektu i katnost. Debljina vanjskih zidova iznosi 45 cm, a debljina ostalih nosivih zidova se kreće od 80 cm u podrumu, do debljine od 60 cm na prvom katu i 50 cm na drugom katu. Debljina međukatne konstrukcije ne prelazi 20 cm, s tim da debljina primarnih nosivih armiranobetonskih greda iznosi do 90 cm, a sekundarnih do 40 cm.

Visina podruma, računajući i nosive grede, iznosi 250 cm, prizemlja 470 cm, prvog kata 415 cm, drugog kata 390 cm, a maksimalna visina tavana iznosi 540 cm.

Visina prizemlja osmatračnice iznosi 370 cm, a gornjih katova 330 cm.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, povijesna građevina Vatrogasna kasarna je upisana pod rednim brojem 546, i to pod složenim nazivom Gradska ambijentalna cjelina Sarajeva.

Vatrogasna kasarna se ne nalazi na Listi evidentiranih, prethodno zaštićenih i zaštićenih nepokretnih spomenika kulture i prirodne baštine kantona Sarajevo. Ova povijesna građevina na ovoj listi nije evidentirana niti je zaštićena.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nema podataka da su tokom postojanja objekta vršeni sustavni istraživački ili konzervatorsko-restauratorski radovi. Do kraja II. svjetskog rata, vršeni su isključivo

⁴¹ Samo na osmatračnici u unutrašnjem dvorištu se nalazi originalni portal.

radovi redovnog održavanja objekta, a ratovi nisu prouzrokovali teža oštećenja objekta.

Prva veća intervencija je izvršena **1948. godine**, kada su iz upotrebe izbačena sva vatrogasna kola na konjsku vuču. Tada su iz upotrebe izbačene štale za konje, koje su adaptirane u garderobe za vatrogasce. Pomoćne prostorije su adaptirane u mehaničarske radione za opravku motornih vozila. U dvorištu je postavljena benzinska crpka, a ulaz u Ulici Fehima efendije Čurčića broj 1 je pretvoren u pješački ulaz, i kroz njega više nisu prolazila vatrogasna kola. Prolaz u produžetku ovog ulaza je zatvoren, i onemogućena je komunikacija sa unutrašnjim dvorištem. Iz tog razloga je otvoren novi prolaz južno, koji je predstavljao vezu ulice i unutrašnjeg dvorišta.

Broj vatrogasaca je postepeno rastao, a broj motornih vozila se povećavao, pa je **šezdesetih godina 20. stoljeća** donesena odluka o proširenju objekta Vatrogasne kasarne. Prvo je podignuta jedna zgrada priljubljena uz originalni objekt u produžetku današnje Ulice Hamdije Kreševljakovića stambenog karaktera sa garažama. Tom prilikom je sjeverno stubište, sa ulazom iz Ulice Hamdije Kreševljakovića broj 24, izdvojeno iz originalnog objekta i stavljeno u funkciju opsluživanja stanara - vatrogasaca iz nove zgrade. Izuzetak su prostorije na prvom katu novog objekta, gdje su smještene spavaone vatrogasaca. Ove prostorije u novom objektu su izvedene tako da im je pristup omogućen jedino preko hola koji se nalazi na prvom katu starog objekta. Istovremeno, originalne spavaone su sužene za širinu hodnika i adaptirane su u prezentacionu salu. Slično je urađeno sa velikom blagovaonom na prvom katu.

Odmah nakon toga, izvedena je još jedna stambena zgrada u istom nizu, sa ulazom u Ulici Hamdije Kreševljakovića broj 26. U prizemlju ovog objekta smješteni su dodatni garažni prostori vatrogasaca, a na katovima su izvedeni stanovi. Ovaj objekt je potpuno neovisan, sa posebnim stubištem koje opslužuje stanare objekta. Istovremeno, u unutrašnjem dvorištu podignut je pomoćni prizemni objekt, priljubljen uz prvu novoprojektiranu stambenu zgradu.

Vatrogasna kasarna je opremljena sa dispečerskom službom, povezanom sa repetitorom na Trebeviću. Osamdesetih godina, prostorije na prvom katu, koje su imale originalnu namjenu čitaonice i sobe za stražare, su spojene i adaptirane u dispečersku službu.

Radovi redovnog održavanja fasada tokom druge polovice 20. stoljeća su vršeni u samostalnoj režiji vatrogasne brigade.

Prizemlje, gdje se nalaze remize, je asfaltirano, kao i unutrašnje dvorište. Ulazni hol je prekriven pločama od vještačkog kamena, a na katovima su postavljane vinas pločice. Samo su stube sačuvale originalnu kamenu oblogu.

Sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća u južnom produžetku Ulice Fehima efendije Čurčića izveden je stambeni objekt. U sklopu ovog objekta izveden je visoki pasaž, tako da je i dalje omogućena nesmetana komunikacija sa unutrašnjim dvorištem.

Tokom posljednjeg rata u BiH (period 1992.-1995.) zabilježena su ograničena oštećenja objekta, koja su ubrzo uklonjena. Zamijenjeni su oštećeni crijepovi na krovu, a ravni krov južnog krila je obložen limom i tako je spriječeno prodiranje atmosfere vlage u ovaj dio objekta. U toku izvođenja farbarskih radova na fasadama, koje su izvršili sami vatrogasci bez stručnog nadzora, upotrebljena je nestručno silikonska boja i prouzrokovano je djelomično oštećenje fasade. Tokom tih radova, originalna fasadna opeka je premazana masnom farbom terakot boje, a skinuti su originalni drveni portali sa remiza, odnosno garaža usmjerenih ka ulicama

Fehima efendije Ćurčića i Hamdije Krešvljakovića. Na njihovim mjestima su postavljena garažna rolo-vrata.

Slično je i sa ulaznim portalima u obje ulice, koji su zamijenjeni metalnim vratima.

Originalni portali, koji su se nalazili na otvorima koji povezuju ulazni hol i unutrašnje dvorište, su zamijenjeni bijelim pvc vratima⁴².

Prozori usmjereni ka ulicama su originalni, ali su ostali otvori, usmjereni ka unutrašnjem dvorištu, velikim dijelom izmijenjeni.

Godine 1991. bio je napravljen Projekat rekonstrukcije potkrovlja vatrogasnog doma u ulici Dobrovoljačka, od strane TZI inženjeringa. Ovaj projekt zbog početka ratnih djelovanja nije realiziran⁴³. Projekt je predviđao adaptaciju potkrovlja originalnog dijela Vatrogasne kasarne, ali i adaptaciju potkrovlja suvremene zgrade koja koristi sjeverno stubište objekta. Početkom 20. stoljeća izvršena je adaptacija potkrovlja suvremenog objekta u stambeni prostor, dok planirana adaptacija originalnog potkrovlja nikada nije izvršena.

5. Sadašnje stanje dobra

Povijesna građevina **Vatrogasna kasarna** je u vrlo dobrom konstruktivnom stanju. Glavna konstrukcija zgrade, kao i konstrukcija konzolnih stubišta ne pokazuju znakove degradacije, što je posljedica kvalitetne građevinske djelatnosti tokom austrougarskog perioda, što je bilo naročito izraženo u kasnoj fazi ovog perioda (1913.) kada se počeo upotrebljavati armirani beton.

Nakon završetka rata (period 1992.-1995.), na objektu su izvršeni radovi redovnog održavanja i određeni konzervatorsko-restauratorski radovi, a danas ova građevina ima sve tehničke preduvjete za rad jedne suvremeno opremljene vatrogasne brigade.

Prizemlje i prvi kat danas imaju funkciju Vatrogasne kasarne, gdje su smještene garaže, tehničke prostorije, spremnici, uredi i druge prostorije. Drugi kat ima uglavnom stambenu namjenu, izuzev južnog dijela zapadnog bloka, gdje su smješteni upravni uredi komandanta Vatrogasne brigade.

Tokom zadnjih radova na objektu, s kraja 20. stoljeća, zaustavljen je prodor atmosferske vlage u južno krilo objekta, dok je ostalo otvoreno pitanje oštećenog pokrova i krovne konstrukcije ostatka objekta.

6. Specifični rizici:

- opasnost od otpadanja dijelova pokrova;
- prodor atmosferske vlage u objekt;
- neprimjerene intervencije koje dovode do umanjivanja spomeničke vrijednosti povijesne građevine.

III. - ZAKLJUČAK

⁴² Jedini sačuvani originalni drveni portal u prizemlju se nalazi na sjeveroistočnoj strani osmatračnice u unutrašnjem dvorištu.

⁴³ Općina Centar je tek sredinom ožujka 1992. godine tražila mišljenje tadašnjeg Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02 i 15/03), Povjerenstvo je donijelo odluku kao u dispozitivu. Odluka je utemeljena na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko odredjenje

(dobra nastala od pretpovijesti do 1960. godine)

B. Povijesna vrijednost

(veza građevine, cjeline ili područja sa povijesnom ličnošću ili značajnim događajem u povijesti; u ovom slučaju je evidentna veza između gradnje ovog objekta i događaja vezanih za povijest grada Sarajeva)

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- iii Proporcije
- iv Kompozicija

D. Čitljivost

- iii Djelo značajnog umjetnika ili graditelja

F. Ambijentalna vrijednost

- I Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline

G. Izvornost

- i Oblik i dizajn
- ii Materijal i sadržaj
- iii Namjena i upotreba
- v Položaj i smještaj u prostoru

I. Cjelovitost

- i Fizička cjelovitost
- ii Homogenost
- iii Zaokruženost (kompletnost)

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1973., A. Bejtović, Ulice i trgovi Sarajeva, Svjetlost, Sarajevo

1979., J. Bakrač, Sto godina vatrogastva BiH, 1879-1979, Borac, Travnik

1988., B. Spasojević, Arhitektura stambenih palata austrougarskog perioda u Sarajevu, Svjetlost, Sarajevo

1997., N. Kurto, Sarajevo 1492-1992, Oko, Sarajevo

1998., N. Kurto, Arhitektura Bosne i Hercegovine – Razvoj Bosanskog stila, Kulturno naslijeđe, Sarajevo

2003., M. Hrasnica, Arhitekt Josip Pospišil – život i djelo, Acta Architectonica et Urbanistica, Sarajevo

2004., I. Krzović, Arhitektura Secesije u Bosni i Hercegovini, Kulturno naslijeđe, Sarajevo

2007., Mesud Sarić, Kako je urbanistički uragan dohak'o sarajevskoj zelenoj dolini, Biblioteka Hamdija Kreševljaković, Sarajevo

Nositelj istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Adi Ćorović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za cjeline graditeljskog naslijeđa i kulturne krajolike
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*